אור תורה סטון
OHR TORAH STONE
יחד
זהות יהודית בקהילה

צהר
ארגון רבני צהר
היהדות של כולנו

דף לימוד ושיח בחברותא

ליום כיפור

כתיבה: הרב חיים נבון

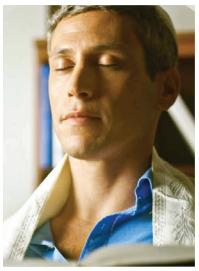

תפילה

תגם אנגלי אומר: אין אתאיסטים בשוחות. גרסתם של חז"ל בוטה יותר: לדבריהם, אפילו גנב מתפלל בשקט לאלוהים בזמן שהוא פורץ לבית (עין יעקב ברכות ס"ג ע"א). הקרדינל ניומן סיפר על חייל אגנוסטי (ספקן) שלפני קרב בלנהיים התפלל בזו הלשון: אלוהים, אם אתה קיים, הושע את נשמתי – אם יש לי נשמה. סר ג'ייקוב אסטלי, ממפקדי הכוחות המלוכנים במלחמת האזרחים באנגליה במאה ה-17, התפלל כך בטרם קרב: אלוהים, אתה יודע כמה אני אהיה עסוק היום. גם אם אני אשכח אותך, אתה אל תשכח אותי.

חכמינו קבעו שאין די בתפילה הסוערת, המתפרצת מן הלב מזמן לזמן, והחליטו שכל יהודי חייב להתפלל תפילה בנוסח מוגדר (המכונה "שמונה עשרה" או "תפילת עמידה") פעמיים או שלוש בכל יום. את הקביעה הזו ייחסו חז"ל ל"כנסת הגדולה" – המוסד המסתורי של ההנהגה הרוחנית בימי בית שני (ברכות ל"ג ע"א).

נראה כי היו חכמים שהסתייגו מקיבוע התפילה. מפי רבי אליעזר מצוטט במשנה משפט קצר וסתום: "העושה תפלתו קבע אין תפלתו תחנונים" (ברכות פ"ד מ"ד). התלמוד (ברכות כ"ט ע"ב) מביא ארבעה פירושים לדברי רבי אליעזר, ועל-פי אחד מהם אמורים הדברים באדם שאינו מחדש דבר בתפילתו, כלומר: אומר רק את הנוסח הקבוע ואינו מוסיף עליו בקשות אישיות. הרב יוסף אשכנזי (בפירוש "מלאכת שלמה" למשנה) הציע פירוש רדיקלי יותר לדברי רבי אליעזר: לדעתו, רבי אליעזר חלק על עצם קביעת נוסח רשמי ומוגדר לתפילה. במשנה הקודמת קבע רבן גמליאל: "בכל יום מתפלל אדם [תפילת] שמונה עשרה" ואילו רבי אליעזר – לפי פירוש זה – טען כי עדיף שכל אדם יתפלל בנוסח אישי, משל עצמו.

עושים חג
מתפללים יחד ביום כיפור

לע"נ ד"ר אריה (ליאון) קרוניץ ז"ל

גיליון שמרון

הגמרא בברכות (ל"ד ע"א) מספרת על חזנים שהתפללו בבית מדרשו של אותו רבי אליעזר:

"מעשה בתלמיד אחד שירד לפני התיבה בפני רבי אליעזר, והיה מאריך יותר מדי. אמרו לו תלמידיו: רבנו, כמה ארכן הוא זה! אמר להם: כלום מאריך יותר ממשה רבנו, שנאמר עליו: 'את ארבעים היום ואת ארבעים הלילה'?! שוב מעשה בתלמיד אחד שירד לפני התיבה בפני רבי אליעזר, והיה מקצר יותר מדי. אמרו לו תלמידיו: כמה קצרן הוא זה! אמר להם: כלום מקצר יותר ממשה רבנו, שנאמר: 'אל נא רפא נא לה'?!."

רבי אליעזר עודד כל אחד להוביל את התפילה כפי טעמו הרוחני האישי. כשהתלוננו על חזן איטי, שאל רבי אליעזר: האם מאריך הוא יותר ממשה רבנו, שלאחר חטא העגל התפלל לה' ארבעים יום וארבעים לילה?! לאלו שהתלוננו על חזן מהיר יותר מדי, השיב: האם מקצר הוא יותר ממשה רבנו, שהתפלל לה' על רפואת אחותו מרים בחמש מילים – "אֵל נָא רְפָא נָא לָהּ" (במדבר י"ב, י"ג)?! לפי גישתו של רבי אליעזר אולי אין מקום אפילו לקבוע נוסח אחיד, והתפילה צריכה לבטא את מצבו הרוחני של המתפלל באותה עת. בסופו של דבר, נדחתה דעתו של רבי אליעזר ונקבע לתפילה נוסח קבוע.

עמדתו של רבי אליעזר קוסמת לנו, כאנשים מודרניים. מדוע, לדעתכם, היא לא התקבלה בסופו של דבר?

הרמב"ם פירש: היה צורך בנוסח קבוע משום שלא כל אחד בקיא בעברית יפה עד כדי כך שיוכל לנסח היטב את בקשותיו (הלכות תפילה א', ד'). המקובלים תלו בנוסח התפילה הקבוע סודות עילאיים (נפש החיים שער ב' פרק י"ג). זאת ועוד, הנוסח הקבוע מאפשר להתפלל יחדיו תפילה ציבורית-קהילתית, שערכה ומעלתה הובהרו בידי רבי יהודה הלוי. אילו חיבר כל אחד בעצמו את תפילותיו, הרי שכל אחד היה מתפלל לבדו (ספר הכוזרי מאמר שלישי י"ט). אנו רואים איזו עוצמה יש לתפילות יום הכיפורים, דווקא משום שהן נערכות בקהל רב ובנוסח המוּכּר. באופן כללי, דרכה של ההלכה היהודית היא לעגן את הרגש המתפרץ בתבניות איתנות ומוצקות, המקנות לו קביעות ויציבות.

השאלה הזו, המתח בין הממד הפרטי-הקיומי שבתפילה לממד המוסדי שבה, מלווה דיונים רבים הנוגעים לתפילה בהלכה היהודית. בעצם, הוא קשור לשאלה הבסיסית בנוגע לתפילה: האם יש בכלל מצווה להתפלל? לפי רוב הראשונים, חכמי ימי הביניים, אין כלל מצווה מן התורה להתפלל, וחובת התפילה אינה אלא מדברי חכמים. בראש הטוענים שמצוות התפילה היא חובה מן התורה, עומד הרמב"ם, רבנו משה בן מיימון:

"מצוות עשה להתפלל בכל יום, שנאמר 'ועבדתם את ה' אלהיכם'; מפי השמועה למדו שעבודה זו היא תפלה, שנאמר 'ולעבדו בכל לבבכם' - אמרו חכמים: 'אי זו היא עבודה שבלב? זו תפלה'. ואין מניין התפלות מן התורה, ואין משנָה [= נוסח] התפלה הזאת מן התורה, ואין לתפלה זמן קבוע מן התורה"
(רמב"ם, הלכות תפילה א', א')

שימו לב למקור שמצא הרמב"ם בדברי חז"ל לחובת התפילה. "עבודה" סתם היא עבודת המקדש. איך אפשר לעבוד "בכל לבבכם"? העבודה נעשית בידיים וברגליים, ולא בלב. כאן מופיעה התפילה: היא עבודת אלוקים, המקבילה לעבודת המקדש, אך היא נעשית בלב, מתוך ריכוז פנימי קשוב. אליה מתכוון הפסוק הקורא לנו "לעבדו בכל לבבכם".

כנגד הרמב"ם יצא הרמב"ן, רבנו משה בן נחמן. גם הוא היה, כמו הרמב"ם, איש הלכה וגם רופא, חכם משכיל מאנשי ספרד. הוא נולד בשנת 1194, כשישים שנה לאחר הרמב"ם. הרמב"ן טען שאין כל חובה מן התורה להתפלל:

"ודאי כל עניין התפילה אינו חובה כלל, אבל הוא ממידת חסד הבורא יתברך עלינו ששומע ועונה בכל קראנו אליו" (השגות הרמב"ן לספר המצוות, עשה ה')

אנו רואים שלדעת הרמב"ם, מצוות התפילה מוגדרת וקבועה הרבה פחות מאשר בימינו: מן התורה יש מצווה להתפלל פעם אחת ביום, בלי זמן קבוע או נוסח קבוע; אבל הרמב"ן מרחיק לכת עוד יותר, ורואה בתפילה עניין מנותק לחלוטין מעולם ההלכה – מעיקר הדין אין חובה להתפלל: התפילה היא אקט ספונטני שניזום בידי האדם, ולא תכתיב שמוּנחת עליו מלמעלה.

כנגד הרמב"ן יש מקום לטעון, שכל מעשה משמעותי בעולמנו הרוחני מצא מקום בהלכה, בלא שנחשוש לפגיעה בספונטניות של העושה. יש בהלכה מצוות תלמוד תורה, מצוות כיבוד הורים, ואפילו מצווה לאהוב את ה' ומצוות "ואהבת לרעך כמוך". תורת ישראל מאמינה שמוסדות אינם בהכרח מחניקים את הרגש הספונטני, אלא משמשים כמצע יעיל להמשך צמיחתו. משום כך הגרי"ד סולובייצ'יק הגדיר את הרמב"ם כ'גואל התפילה': הראשון שנתן לתפילה מקום ראוי בעולם ההלכה. הרמב"ן ריכך את הקושי הזה, בשעה שהכיר בזה שישנה בכל זאת מצווה מן התורה להתפלל, בנסיבות מסוימות:

"שנתפלל אליו בעת הצרות, ותהיינה עינינו ולבנו אליו כעיני עבדים אל יד אדוניהם, וכעניין שכתוב 'וכי תבואו מלחמה בארצכם על הצר הצורר אתכם, והרעותם בחצוצרות, ונזכרתם לפני ה' אלהיכם'. והיא מצווה על כל צרה וצרה שתבוא על הציבור, לצעוק לפניו בתפילה ובתרועה... שהיא מצווה לעת הצרות שנאמין שהוא יתעלה שומע תפילה, והוא המציל מן הצרות בתפילה וזעקה" (השגות הרמב"ן לספר המצוות, עשה ה')

הרמב"ן כאן עקבי לשיטתו: מצוות התפילה אינה חובה קבועה ושגרתית, אלא מצווה המוטלת על האדם בזמנים של צרה ומצוקה, כדי לכוון את ענות לבו כלפי הקב"ה. אין כאן כפייה להתפלל, אלא הפניית האדם הזועק והאומלל לשטוח את צרותיו ואת מצוקותיו לפני ה'.

עוד פרשן ספרדי, רבנו בחיי בן אשר, מצא רמז נוסף בפסוקי המקרא לערך המיוחד של תפילה בשעת צרה:

"והזכיר שני פעמים [= בתיאור עבודת בני ישראל במצרים] 'מן העבודה': 'וייאנחו בני ישראל מן העבודה... ותעל שוועתם אל האלוהים מן העבודה', ללמדך שאין תפילתו של אדם שלמה כאותה שהוא מתפלל מתוך הצרה והדוחק, שהיא יותר מקובלת, והיא העולה לפניו יתברך"
(רבנו בחיי, שמות ב', כ"ג)

מה דעתכם? מה הייחוד של תפילה בשעת צרה?
מהם החסרונות של תפילה המוגבלת רק לשעת צרה ומצוקה?

כאמור, הרמב"ן טוען שאין מצווה מן התורה להתפלל בכל יום, אך יש מצווה מן התורה להתפלל בשעת צרה. הרמב"ן פירש שהחובה לתקוע בחצוצרות לפני ה' בשעת מלחמה מבטאת את המצווה הזו. התקיעה בחצוצרות מצטיירת לכאורה כחובה טכנית, נוהל קדמון של הפעלת סירנה בזמן סכנה. הרחבתה לכדי חובת תפילה בשעת צרה היא פרשנות גאונית. למעשה, את המהלך הזה עשה כבר הרמב"ם – הוא הראשון שטען כי מצוות חצוצרות מבטאת חובה מיוחדת של תפילה בשעת צרה:

"מצוות עשה מן התורה לזעוק ולהריע בחצוצרות על כל צרה שתבוא על הצבור, שנאמר 'על הצר הצורר אתכם, והרעותם בחצוצרות'. כלומר: כל דבר שייצר לכם כגון בצורת וֶרֶבר וארבה וכיוצא בהן, זעקו עליהן והריעו.

ודבר זה מדרכי התשובה הוא, שבזמן שתבוא צרה ויזעקו עליה ויריעו, ידעו הכל שבגלל מעשיהם הרעים הורע להן, ככתוב 'עונותיכם הטו' וגו', וזה הוא שיגרום להם להסיר הצרה מעליהם"

(רמב"ם, הלכות תעניות א', א–ב')

הרמב"ם הכיר בכך שישנה מצווה מיוחדת של תפילה בשעת צרה. המצווה המיוחדת הזו נושאת מסר כפול: **א.** התפילה אינה אמורה להיות מלמול מונוטוני של טקסט, אלא תחינה המגלמת מצוקה אנושית אמיתית. **ב.** כשאדם שרוי במצוקה עליו להתמודד איתה בדרך רוחנית ולהפיק ממצב הביש, שנקלע אליו, את המרב מבחינת עבודת ה'. אכן, במצוות התפילה בשעת מצוקה גלום מסר הן בנוגע לאופייה של התפילה והן בנוגע להתמודדות עם המצוקה.

הרב יוסף דוב סולובייצ'יק, מגדולי ההוגים של המאה העשרים, העלה הצעה נועזת בקשר לשיטת הרמב"ם במצוות תפילה:

"אפשר ליישב את הסתירה בין דעת הרמב"ם לבין דעת הרמב"ן. שניהם הבינו שתפילה היא משמעותית רק אם היא נובעת מהרגשה של צרה. הם חולקים בהבנת המילה. הרמב"ם סבור, שקיומנו היומיומי שרוי תמיד בסימן של צרה ומצוקה, המעוררות בלבו של אדם רגיש תחושת ייאוש, מועקה כבדה, בשל חוסר תוכן וטעם והעדר כל סיפוק בחייו. זוהי צרה מתמדת, הקיימת בכל יום. המילה צרה מסמלת יותר מאיזה אסון חיצוני... אין ספק שזעקתו של בעל המזמור 'מן המצר קראתי יה', מתייחסת למצב פנימי של לחץ ומצוקה, יותר מאשר לגורמים כאלה הבאים מבחוץ.

מהרגשה זו של מבוכה ומפח נפש נובעת התפילה. כשהיא באה במצב של נוחות וביטחון, היא נהפכת לסתירה מיניה וביה... מקורה של תפילה אמיתית נטוע ברגש של בדידות, של חוסר אונים ושל תלות. יוצא אפוא, שבשעה שהרמב"ן דיבר על משבר שעל פני השטח - 'צרת ציבור', הסתכל הרמב"ם על כל החיים כעל משבר לעומק - 'צרת יחיד'" (פרקים במחשבת הרב י"ד הלוי סולובייצ'יק, עמ' 16–26)

הרב סולובייצ'יק סובר כי הרמב"ם מסכים לרמב"ן, שהיסוד של חובת התפילה הוא שעת צרה אלא שלדעת הרמב"ם, **כל יום הוא שעת צרה:** צרה פנימית, מצוקת הנפש. לדעת הרב סולובייצ'יק, האופי הבסיסי של תפילה הוא זעקה מתוך צרה. תפילה אינה בילוי חברתי, אלא זעקה אישית נוקבת. אדם רגיש ורוחני חווה כל יום מתח נפשי ולכן הוא זקוק בכל יום לתפילה. התורה קוראת לכולנו להתעלות לדרגת הרגישות הזו.

התפילה תוארה בידי חכמינו כעמידה לפני ה', לפני מלך העולם:

"כשהוא עומד בתפילה צריך לכוון את רגליו זו בצד זו, ונותן עיניו למטה כאילו הוא מביט לארץ, **ויהיה לבו פנוי למעלה כאילו הוא עומד בשמים**" (רמב"ם, הלכות תפילה ה', ד')

תחושתו של המתפלל צריכה להיות "כאילו הוא עומד בשמים". לאור העמדה המרוממת הזו, היו שכתבו כי בשעת התפילה אסור לאדם להתכוון לצרכיו הפרטיים הזעירים, אלא רק לענייני שמיים. בחיבור החסידי "צוואת הריב"ש", המיוחס לבעל שם טוב, נאמר: "אל תתפלל בשביל דבר שחסר לך, כי לא יקובל תפילתך" (מהד' תש"ח, עמ' י"ז). וכן כתב תלמידו, המגיד ממזריטש:

"אל יתפלל אדם על עסקי צרכיו, רק יתפלל תמיד בשביל השכינה שתיגאל מגלות. וכן הזוהר קורא אותן המתפללין בשביל עצמן ולא בשביל השכינה נקרא כלבים עזי נפש האומרים הב הב"

(מגיד דבריו ליעקב, לבוב תנ"ז, ג' ע"ד)

אלו המתפללים בשביל צרכיהם הפעוטים הם "כלבים", "האומרים: הב, הב", כלומר: תן, תן. אך בכתביו של ר' נחמן מברסלב אנו מגלים גישה שונה לחלוטין:

"שמעתי מאיש אחד מאנשיו, שפעם אחת דיבר רבנו ז"ל עמו מעניין בגדים, ואמר לו שעל כל דבר צריכין להתפלל, היינו אם בגדו קרוע וצריך לבגד - יתפלל להשם יתברך שיתן לו בגד ללבוש, וכן בכל כיוצא בזה דבר גדול ודבר קטן, על הכל ירגיל עצמו להתפלל תמיד להשם יתברך על כל מה שיחסר לו, אף על פי שהעיקר להתפלל על העיקר, דהיינו על עבודת השם יתברך לזכות להתקרב אליו יתברך, אף על פי כן גם על זה צריכין להתפלל" (שיחות הר"ן, מעלת ההתבודדות, אות רלג)

ובדומה מסרו בשם ר' ישראל סלנטר, שאם אדם מתפלל רק על צרכי השכינה ולא על צרכי גופו, זוהי תפילה מזויפת, שאין בה כנות, והשקר ניכר מתוכה (מכתב מאליהו ג', עמ' 37). ואכן, במרכז תפילת עמידה של ימי החול נמצא בקשות על צרכיו של האדם: פרנסה, בריאות וכן הלאה, לצד בקשה על ישועה וגאולה.

מה דעתכם בשאלה הזו? איזה מקום יש לצרכינו הקטנים במעמד הקדוש והנשגב של תפילה לפני האלוקים?

צהר מבטיחה את עתידה היהודי של מדינת ישראל

שורשים
+25,000
מעל 25,000 עולים הוכיחו את יהדותם ובזכות זה שמרו על זהותם היהודית ועל חלקם בשרשרת הדורות.

חגים
+100,000
עשרות אלפי משתתפים חוגגים עמנו במנייני תפילה בחגי ישראל בכל רחבי הארץ באוירה מאירת פנים ומכילה ומחזקים את הקשר עם המורשת.

בר מצווה
חדש!
ליווי והדרכה של בני מצווה ומשפחותיהם עם מדריכים של צהר לקראת טקס מרגש, ערכי ומלא משמעות.

בת מצווה
חדש!
סדרת מפגשים אישיים וחוייתים עם מדריכת בת מצווה של צהר, שמתכוננת יחד עם הנערה לקראת מעבר משמעותי מילדות לבגרות.

ברית מילה ופדיון הבן
- הכנסתו של הבן בבריתו של אברהם אבינו בטקס משמעותי ומרגש.
- עריכת הטקס הנדיר והמרגש של פדיון הבן עם כהנים מתנדבים של צהר.

הסכמאהבה
+900
הסכם קדם נישואין למניעת עגינות שמבוסס על ערכי שויון וכבוד וזוכה להכרה הלכתית ומשפטית.

מדיניות ציבורית
קידום חקיקה ברוח ערכי היהדות וסיוע לחברי כנסת בהגשת חוקים המשקפים רוח זו.

מתנדבים
+1000
למעלה מ-1000 מתנדבים המקדישים מזמנם היקר למען עם ישראל.

צהר לאבלים
חדש!
רבני צהר מלווים בהתנדבות משפחות אבלים לקראת ההלוויה, במהלכה ובתקופה שאחריה. תומכים. מסייעים. ומלווים.

הנהגה רבנית קשובה
42
מועצת רבני צהר היא פורום מרכזי לדיון בנושאים מהותיים. החלטות המועצה משפיעות על עיצוב יחסי דת מדינה וחברה בישראל.

חתונה יהודית
+105,000
מעל ל-105,000 חתנים וכלות שאינם דתיים בחרו בטקס נישואין הלכתי משמעותי במקום טקס אזרחי

היו שותפים באחדותה ובשמירת זהותה היהודית של מדינת ישראל

באשראי באמצעות אתר האינטרנט	באשראי באמצעות הטלפון	בהמחאה באמצעות הדואר	הפקדה ישירה לחשבון	התרומות מוכרות למס ע"פ סעיף 46
www.tzohar.org.il	1800-07-14-14	"צהר" רח' המלאכה 9 א.ת. לוד 7152015	בנק דיסקונט, סניף 59, לוד מס' חשבון: 40537	

יחד - מחזקים את הזהות היהודית

מעל 150,000 משתתפים בשנה

אור תורה סטון
OHR TORAH STONE

יחד
זהות יהודית בקהילה

על התוכנית
תכנית יחד - מבית רשת אור תורה סטון מסייעת למתנסים ולמרכזים קהילתיים ברחבי הארץ לפתח את תחום הזהות היהודית - ישראלית - ציונית בקהילה.
בכח אדם, ידע, משאבים, ליווי והשתלמויות.
החברה למתנ"סים של משרד החינוך היא שותפה מרכזית של התכנית.

חזון
1. חיזוק הזהות היהודית-ישראלית-ציונית.
2. יצירת דיאלוג ואיחוי שסעים בחברה הישראלית דרך הזהות היהודית כמכנה משותף.
3. פיתוח קהילתיות סביב המתנ"ס/מרכז קהילתי

פעילות
מעגל השנה - חגי ישראל בהם הרכזים מארגנים פעילויות קהילתיות לפני או במהלך כל חג, בהם הציבור חווה ולומד את ערכי החג.

מעגל החיים - יצירת מסגרות לימוד של סדרות מפגשים סביב מעגל החיים כגון בר/בת מצוה, זוגיות, חינוך ילדים, תנ"ך, פרשת שבוע, פילוסופיה יהודית, סיורים בעקבות התנ"ך, קבלות שבת ועוד.

מוזמנים ליצור איתנו קשר: 02-5880910 02-5880908 www.yachadzehut.org.il yachad@ots.org.il יחד זהות יהודית בקהילה